

»Že šestdeset let nalagate mladini nalogo, da študira socialno vprašanje. Pa se kljub temu ni premaknilo z mrtve točke. Zakaj? Kaj pa naj stori mladina? Ali naj grem v banko in naj povem ravnatelju, da je goljuf, ali naj grem v tovarno in naj pregovorim lastnika, da razdeli 99% delnic med delavstvo... Seveda, kritiziramo in modrujemo že! Ko pa pride mlad človek do kruha, obuje copate in moralizira o pokvarjeni mladini. Po mojem bi bilo prav, če bi socialno vprašanje začeli reševati stari...«

Urednik se je prisiljeno nasmehnil. Potem je segel v notranji žep. Izvlekel je denarnico in položil predenj stotak.

»Saj vas razumem! Tole vzemite, pa nikari ne obupajte in ne zane-marite peresa! Iz vas bo še kaj!«

Študent je zardel.

»Ne, hvala, gospod! Miloščine ne maram. Če je stvar res zanič, čemu denar?«

Urednik se je zresnil.

»Ne vzemite tega kot miloščino, saj bom spis obdržal. Morda mi o priliki prav pride!«

Potem je študent vstal in se poslovil. Zunaj pred vrati je dolgo stal in razmišljal. Že je dvignil roko, da bi spustil denar v nabiralnik, pa se je premislil. Glasno se je zasmel in je stekel po stopnicah.

»Drago sem prodal svojo romantiko!«

Tako je rekel tudi natakarcici pri »Zelenem klobuku«, pa ga ni razumela.

Romantičen epilog:

Ko je čez deset let izšel daljši roman Jožeta Lipovška že v drugi izdaji in je njegovo ime dobivalo zvok, so ga povabili v Pen-klub. Takrat se je spomnil stari urednik »Mladosti« porumenelih papirjev in sledeča številka je prinesla na prvi strani njegovo zgodbo »Prvi nageljček«.

Jože Lipovšek je pobledele in se zgrabil za glavo.

»Prekleti tepec, kako me je blamiral...!«

Tudi to je stara, oglodana zgodba, kaj?

RAZVOJ FRANCOSKEGA DELOVNEGA PRAVA

VITO KRAIGHER

V francoskem delovnem pravu se mogoče najbolj izražajo vse posebnosti družbenega razvoja Francije od Velike revolucije dalje. V njem se je najprej pokazalo, da v razredni družbi (ki je francoska revolucija ni odpravila, marveč le nadomestila vlado plemstva z vlado tedaj naprednejšega razreda — meščanstva) ni popolne enakosti pred zakoni, ki sicer enakost nominelno uveljavljajo, ne upoštevajo pa socialnih razlik, določenih po funkciji posameznikov in posameznih slojev v družbi, ki vsako enakopravnost od vsega početka izključujejo. Ravno razvoj delovnega prava, ki mu je naloga urediti odnose med kapitalisti in delavci v Franciji sami, zibelki meščanskih revolucij 19. stoletja, kjer so revolucijska na-

čela svobode, enakosti in bratstva prodrla najgloblje v živo narodno zavest in prešla v njegovo najsvetejšo last, ki si je ne dá več iztrgati, dokazuje, da se v meščanski, torej izrazito razredni družbi, ta načela ne morejo v polni meri uveljaviti, marveč je za to potrebna višja družbena formacija — brezrazredna družba bodočnosti.

Že če samo prelistavamo znameniti Napoleonov Code civil, najpopolnejšo kodifikacijo prava meščanske družbe, ki še sedaj služi za vzgled sodobnim kodifikacijam zasebnega prava, ugotovimo presenečeni, da obravnava ta preko 2000 členov obsegajoči zakonik odnos med delojemalcem in delodajalcem v nekaj pičlih členih tako splošne pravno-teoretične vsebine, da je obče mnenje komentatorjev Code civila, da je zakonodajalec v njem osnovni odnos kapitalistične družbe, namreč odnos med kapitalistom in mezdnim delavcem, povsem prezrl.

Code civil je resda že delo Napoleonove dobe, vendar je to v celoti kodifikacija novih načel v zasebnem pravu, ki jih je prinesla in uveljavila revolucija. Toda tudi ko je bila ta v največjem razmahu, ni zakonodajalec, tedaj svobodno izvoljeni predstavniki francoskega ljudstva, imel do ureditve odnosov med podjetniki in delavci drugega stališča, marveč je nasprotno gornje, v Napoleonovem zakoniku označeno stališče v celoti prenešeno iz zakonodaje prejšnjih revolucionarnih razdobij.

Konstituenta je 1. aprila 1791. odpravila cehovske vezi in uzakonila popolno obrtno svobodo: vsakdo lahko po svojih zmožnostih in usposobljenosti opravlja katerokoli obrt ali industrijo, proizvaja in trguje lahko povsem svobodno, potrebno je le, da svojo obrt prijavi oblastem, da obdavčijo njegov dohodek. Da bi v bodoče preprečila vsako združevanje posameznih slojev in poklicev v stare cehe in bratovščine ali tem podobne združbe, je Konstituenta 3 mesece kasneje (zakon od 14.—17. jun. 1791.) izdala tako imenovani zakon Le Chapelier¹, ki odpravlja in prepoveduje vse podjetniške in delavske organizacije s kakršnimi koli cilji, zlasti pa tudi vsako zbiranje (koalicijo), ki bi mu bil namen, varovati interese celotnega stanu oz. razreda: prepovedano je podjetnikom... kakor tudi delavcem... »...former des règlements sur leurs pretendus intérêts communs«.

Tako podjetnikom kakor delavcem je tedaj zakon prepovedoval ne samo, da se organizirajo stanovsko in strokovno, marveč tudi samo združevanje brez organizacijskih oblik. Vsakdo je moral ostati sam (izoliran), da je lahko ostal svoboden. Osamljenje je bilo po mnenju članov konstituante nujni pogoj za svobodo. Tudi kakršno koli zvezo med podjetniki so imeli za škodljivo, tako javnim interesom — publiki (navijanje cen), kakor tudi nasprotno interesom posameznikov, interesom podjetnikov in delavcev samih, ker bi skušale vplivati na spremembo delovnih pogojev.

Nujna posledica režima neomejene svobodne konkurence je bilo popolno nevmešavanje države s pomočjo zakonodaje v odnose med delavci in podjetniki. Delavec in podjetnik naj popolnoma svobodno in samostojno sklepata o pogojih službene pogodbe, ki ju veže. Načelo nevmešavanja v odnose med obema razredoma je prevladovalo v Franciji prav

¹ Nazvan po poročevalcu zbornične komisije, ki ga je sestavila.

do zadnjih dveh desetletij prejšnjega stoletja. Do revolucije l. 1848. naletimo sploh na en sam zakon s področja delovnega prava (iz l. 1841.), ki je omejeval zaposlitev otrok v tovarnah.

Zakonodajalec je navidezno, kakor izhaja iz gori navedenih zakonov in načel, enako ravnal z delavci in podjetniki in obojim prepovedoval vsako združevanje v zaščito njihovih interesov. Ta enakopravnost pa je zgolj navidezna, ker se pod njo skriva ekonomska neenakost: nasproti gospodarsko močnejšemu podjetniku, ki je lastnik vseh proizvodnih sredstev, stoji delavec — posameznik, ki poseduje le živo delovno silo svojih mišic, katero pa more vnovčiti le ob podjetnikovih strojih, ki je torej povsem brez moči in mora sprejeti vse delovne pogoje, ki mu jih diktira podjetnik. Če se z njegovimi pogoji ne zadovolji, ostane na cesti; za ponujeno mesto pa ima podjetnik na tisoče nadomestnih moči iz rezervne armade proletariata, ki je narasla vzporedno z razvojem kapitalizma v Franciji.

Navidezni enakosti pred zakonom ustreza dejansko v življenju kapitalistične družbe kričeča neenakost, neomejeno izkoriščanje delavskega razreda kot celote, ki mora lastnikom proizvodnih sredstev ustvarjati za vsako ceno in pod najtežjimi delovnimi pogoji navečja bogastva. Delovni čas je v Franciji sredi preteklega stoletja trajal 13 — 17 ur dnevno, v nekaterih delavnicah na severu pa so morali delavci delati vsak 3. dan 24 ur nepretrgoma. Šele že gori navedeni zakon iz l. 1841. je prepovedal zaposlitev otrok pod 8. letom starosti, dočim sta ostala delovni čas za otroke nad to mejo in nočno delo za ženske neomejena še skozi desetletja (do l. 1874.). Enako obupne so bile tudi mezдне razmere, kar dokazuje dejstvo, da je v vseh industrijskih središčih bila večina delavskih družin registriranih pri dobrodelnih ustanovah, v katerih breme so padle, ker ni delavska mezda še zdaleka zadoščala za preživljanje celotne družine, čeprav so delali vsi njeni člani od otrok najnežnejše starosti do družinskega očeta.

Posledica težkih socialnih razmer je bila, da je francoski delavski razred stal v nizu revolucij, ki jih je preživela Francija v 19. stol., vedno prvi na barikadah, ko je šlo za obrambo v Veliki revoluciji uveljavljenih načel pred reakcijo najbogatejše plasti — buržoazije. Vse revolucije malomeščanstva je skušal delavski razred s svojim sodelovanjem obrniti v svoj prid, doseči izboljšanje svojega težkega položaja in uveljavljenje načel o socialni pravičnosti, ki so jih širili tedanji francoski socialisti-utopisti (Sismondi, Fourier, Proudhon). V revoluciji l. 1848. so si delavci sprva res izvojevali nekaj pravic (sindikarno svobodo, nacionalne delavnice za brezposelne, 10-urnik), ki jih je pa nova skupščina (Assemblée Nationale) že po nekaj mesecih odpravila in dala v krvi zadušiti upor pariškega delavstva zoper njene ukrepe (junijski pokolji pariškega delavstva l. 1848.). To je bil konec iluzij delavskega razreda v Franciji, ki od tedaj naprej ni računal več na pomoč meščanskega razreda pri izboljšanju svojega položaja, marveč je poskušal v naslednji revoluciji ob padcu drugega cesarstva l. 1870./71. v pariški komuni postaviti že povsem nov tip svoje, delavske državne organizacije z narodno milico, svobodno voljenim uradništvom in navzgor omejeno mezdo tudi za naj-

višje nosilce državnih dolžnosti. Tudi ta poskus so udušili s krvavo silo in prusko pomočjo, toda delavski razred je postal po vseh teh krvavih skušnjah že tako zaveden, zaradi hitrega razvoja industrijalizacije Francije pod drugim cesarstvom pa tudi že tako številčno močan, da je predstavljal silo, ki je ni bilo več mogoče potisniti ob stran pri urejevanju nove, tretje republike. Po nastanku le-te se je začela pod pritiskom novega, močno po Marxu in Engelsu oplojenega francoskega socializma tudi v Franciji razvijati moderna socialna zakonodaja, ki se pa tudi v tej najnovejši dobi v mnogočem razlikuje od naše, ki se je razvijala v Srednji Evropi pod čisto drugimi okoliščinami.

Že pod drugim cesarstvom si je priborilo francosko delavstvo, katerega politični vpliv je že tedaj rasel spričo splošne volilne pravice, uvedene l. 1848., pravico združevanja za izboljšanje svojega ekonomskega položaja (koalicijska pravica) s tem, da je bila v kazenskem zakoniku črtana stavka kot delikt. Od tega dne dalje (25. maja 1864.) je bilo v Franciji dovoljeno stopiti v stavko. Z zakonom iz l. 1884. so dobili delavci sindikalno pravico; delavci so se lahko svobodno organizirali v strokovne organizacije (sindikate), ki so, združeni s pravico do stavke, najmočnejše sredstvo delavstva v njegovi borbi za izboljšanje delovnih pogojev in s tem gospodarskega položaja. V 3. republiki si je nato še pred vojno delavstvo priborilo zaščitne zakone za delo žena in otrok, inspekcijo dela, nepopolno nezgodno in prostovoljno starostno zavarovanje, 10-urnik, takoj po vojni pa tudi 8-urnik, ureditev službene in kolektivne pogodbe.

Iz primerjave francoske in naše delavske zakonodaje izhajajo vse posebnosti prve. V zaščitni zakonodaji ni večjih razlik med obema — bistvena razlika je le v stopnji izvajanja, ki je v Franciji popolna, pri nas pa le delna —, pač pa naša zavarovalna zakonodaja (bolezensko, nezgodno in tudi starostno zavarovanje) francosko daleč prekaša. Francija ne pozna socialnega zavarovanja z okrožnimi blagajnami in osrednjim uradom za zavarovanje delavcev (razen v delu Alzacije-Lorene, ki je bil prej pod Nemci). V Franciji prevzame vsak podjetnik s sklepom službene pogodbe na sebe tudi riziko delavčevih poškodb pri delu. Podjetnik je dolžan delavcu, ki se je pri njem ponesrečil ali obolel za poklicno boleznijo, povrniti vse stroške zdravljenja ter mu v primeru težjih, trajnih poškodb plačevati tudi rento. Podjetniki pa se proti temu riziku zavarujejo pri zavarovalnih družbah, ki izplačujejo ponesrečencem odškodnine in rente. To je v bistvu vse francosko nezgodno zavarovanje, ki daleč zaostaja za modernimi načeli v zavarovanju. Nepopolno je predvsem, ker ni obvezno in zavisi od dobre volje podjetnika, ali se zavaruje naprej pri zavarovalnici, tako da delavci prečesto kljub vsej zaščiti v zakonu ne dobe od malomarnega ali plačevanja nesposobnega podjetnika za nezgodo in poškodbo pri delu nobene odškodnine in padejo v breme svojcem ali prostovoljnim, od delavstva samega vzdrževanim pomožnim blagajnam. Bolezensko zavarovanje je dobila Francija šele l. 1930., izpopolnjeno z nekaterimi dekreti iz začetka l. 1936. Pa tudi to zavarovanje je le torzo modernega zavarovanja. Tudi njegova glavna napaka je ta, da je le deloma obvezno.

Na enako nepopolnost in neizgrajenost naletimo tudi v civilno-pravnem delu delovnega prava, ki ureja službeno razmerje samo. Že spredaj smo opozorili na kratkobesednost Code civila na tem področju. Kasnejša zakonodaja je sicer nekoliko izpopolnila to vrzel, toda še zdaleč ni izgradila službenega razmerja v tako čisto svojevrstno pravno tvorbo, kakor jo pozna naše pravo. O prisilnih pravnih normah, t. j. o določenih, ki veljajo med pogodbenikoma avtomatično, ne da bi jih vnesla v pogodbo ali celo proti njuni volji, v francoskem delovnem pravu ni sledu. To pravo ne pozna niti zakonite odpovedne dobe niti obveznega plačevanja mezde za prvih 6 dni bolezni (§ 219. našega obrtnega zakona), niti obveznega plačevanja mezde v primeru, da delavec ne more delati zaradi okolnosti, ki nastopijo na podjetnikovi strani (n. pr. prekinitev električnega toka za pogon strojev in podobno).

Pri nas v zasebnem pravu splošno uveljavljeno načelo, da zakonodajalec varuje socialno šibkejšega delavca zoper gospodarsko močnejšega podjetnika, je v francoskem pravu neznano. Po prevladujočem mnenju francoskega pravoznanstva in pravosodstva nasprotuje to načelo v Veliki revoluciji po Carte des droits d'hommes proglašenemu načelu, da so vsi državljani pred zakonom enaki. V imenu tega načela je reakcionarni senat 3. republike vedno zavrnil vse zakonske osnutke, ki so dajali delavstvu kot socialno šibkejšemu sloju izjemno stališče v pravu in hoteli varovati njegove interese s prisilnimi zakonskimi normami. Pri spremenjenih socialnih prilikah — Francija za revolucije 1789.—1793. še ni poznala industrijskega proletariata — so francoski reakciji dobrodošla načela revolucije, da v njihovem imenu odreka pravno zaščito delavstvu. Senat je popustil le, kadar je bil ogrožen že nacionalni obstoj (vojaške komisije so n. pr. ugotovile naraščajočo vojaško nesposobnost med delavci, nakar je sledila zakonska zaščita za otroke, žene in mlade delavce) ali pa pod silnim pritiskom zrevolucioniranega delavstva, ko sodi, da je v nevarnosti že obstoječi družbeni red — n. pr. v juniju 1936., ko je senat v nekaj dneh sprejel vrsto reform Ljudske fronte.

Bistvene poteze francoskega delovnega prava so torej nepopolnost, neizgrajenost in fragmentarnost. Togo vztrajanje meščanske parlamentarne večine pri papirnati enakopravnosti pred zakoni, ki da ne dopušča izjemne norme za noben sloj v državi, je onemogočalo vsak dokončni razvoj v delovnem pravu Francije. Ta razvoj je v Franciji sunkovit, bolj kot kje drugje v Evropi odvisen od udarne sile proletariata in njegovega pritiska na parlamentarna zastopstva. Zlasti močan je bil ta pritisk konec prejšnjega stoletja, ko je razbesnela Dreyfussova afera pritirala Francijo skoro na prag nove revolucije; tedaj je nastopil socialistični uskok Millerand s svojimi reformami, zlasti s poskusom legalne ureditve poteka stavke. Drugi močni val, ki je prinesel francoskemu delavstvu nove pridobitve v socialni zakonodaji, je sledil takoj po vojni. V to dobo spada zlasti poskus, zadovoljivo urediti vprašanje kolektivnih pogodb, ki je pa bilo rešeno pod vladami Ljudske fronte v letih 1936.—1937. Te predstavljajo tretji in najmočnejši vzpon francoskega delovnega prava. S 40-urnikom, plačanimi dopusti in drugimi pridobitvami (stavkovni statut, delavski zaupniki in kolektivne pogodbe) si je francosko

delavstvo ustvarilo delovne pogoje, kakršnih ne uživa mezdni delavec nikjer drugje v kapitalističnem svetu.

Državljske svoboščine, koalicijska pravica in neomejena sindikalna svoboda so trije stebri, na katerih sloni vsa moč francoskega delavstva. Kljub neizgrajeni in deloma tudi zaostali socialni zakonodaji mu nudijo učinkovitejšo in trajnejšo zaščito, kakor jo uživajo v mnogih drugih državah z moderno socialno zakonodajo delavci, oropani gornjih temeljnih demokratskih in delavskih pravic. Le-te si mora delavstvo najprej pridobiti, šele potem bo postala socialna zakonodaja učinkovita in se premaknila v svojem razvoju spet naprej. Francija je ravno v zadnjih dveh letih dala za to živ primer ...

KREFLOVA KMETIJA

DRAMA V TREH DEJANJIH – IVAN POTRČ

Liza (dobi oporo z županovim prihodom, se razgovori): Vsi smo se mučili, težko smo si odtrgovali denar, da smo ga izšolali, fant je trpel, študiral — nazadnje ga pa dobi takale kočarska frka v roke! Povemo ji, naj ga pusti — ne pomaga nič! Ustavljamo pošto — ona naprosi poštarja, da pušča pri Duhovci pisma. Posvarimo Duhovco — pa ji daje potuho Lebrovka. Presnete babe! In ona — ona pelje to svojo ‚ljubezen‘ kar naprej! Ti bomo že dali ‚ljubezen‘! Časi so pretrdi, za nas in fanta, da bi se ti tako igrala z njim. Še sanja se ti ne, prekilava si še, da bi vedela, kaj počenjaš! Ali eno vam povem: kdor se na našem živi, kdor jé pri naši skledi, bo tak, kakor bom jaz hotela, če noče, pa naj gre! (Togotna séde.)

(Ciglar pokimuje proti Mimiki.)

Mimika (ki pri taki kopici očitkov sploh ne pride do besede, si zakrije obraz v predpasnik — potegne zraven krilo — in zahlipa vanj. Iz izbe): Živine, Jezuskristus, živine...! Ne bom vam ga pojedla, ne bojte se...! (Skozi vrata.)

Župan (jo premeri): Skrij malo svoje bedre! Bi še rada mene? (Mimika spusti krilo. Iz izbe.) Ničvrednica, pfej! Mirne ure delaš svojemu sivolasemu očetu in Kreflovim za zahvalo, da vas redijo. (Se okrene k Ciglarju.) Taki ste, siromaki! Preobjedli ste se! Njen oče ste! Oče! Ali nimate nikakega ugleda več pri svoji družini? Naženite jo! Ali pa jo pretepите, da bo črna! Z vrvjo se ne polomijo kosti. Taka maža nikoli ne škodi. Naj bi bil jaz njen oče!

Poltek (se zahihitne): Hihi...

Župan (pogleda po Polteku, potlej Ciglarja): Napravil bi red! Ali — poznam vas — to ste taki ljudje! Bogat je, mogoče še pridemo kdaj do kočé, do kake krpe zemlje. Tam gori na Placarju ste si vsi podobni. Same sitnosti mi delate s tisto agrarno reformo: meni in grofu! Varujte se, da vam še tega ne vzamejo, kar smo vam dali! Nezadovoljnost nehvaležna!